

MAQSUD SHAYXZODANING HAYOT YO‘LI

Sayfutdinova Ro‘zigul Abilkasimovna

Toshkent davlat transport universitetini

Avtomobil yo‘llari muhandisligi fakulteti dotsenti

Elmurodov Hamidillo Otabek o‘g‘li

YMAL-6 guruhi talabasi

Elmurodovhamidillo@gmail.com

Annotatsiya: Asli qondosh Ozarbayjon naslidan bo‘lib, keyinchalik o‘zbek xalqining chinakam sevimli shoiri, yozuvchisi, zabardast olimi, ustoz muallim, yetuk olim, otashnafas publisist, mohir tarjimon, yoshlarga rahnamo-g‘amxo‘r pedagog, o‘zining butun hayoti va ijodi bilan xalqimiz orasida mashhur bo‘lgan ulug‘vor, ammo, g‘oyat kamtarin inson siymosi tasavvurimizda jonlanadi.

Maqsud Shayxzoda o‘zbek adabiyoti tarixida o‘ziga xos ijodiy yo‘li va boy merosi bilan alohida o‘rin egallagan ijodkorlardan biridir. Ozarbayjonning Oqtosh shahrida ziyoli oilada dunyoga kelib, taqdir taqozosi bilan uning hayoti va ijodi O‘zbekiston bilan bog‘lanadi. Ushbu maqolada, serqirra ijodkor, ikki xalqning chinakam dilbandi bo‘lgan va ozar va o‘zbek adabiyotiga ulkan hissa qo‘shgan ijodkor Maqsud Shayxzoda faoliyati va hayot yo‘li haqida fikr va mulohazalar qilinadi.

Kalit so‘zlar: Maqsud Shayxzoda, o‘zbek adabiyoti, otashnafas publisist, serqirra ijodkor, tarjima asarlari, dramaturg, vatanparvarlik va birdamlik tuyg‘ulari, ta‘lim, tarjimonlik, pedagog, rahnamo-g‘amxo‘r, misra, tarovati.

Ma‘sumbek o‘g‘li Shayxzoda 1908-yil 7-noyabrda Ozarbayjonning Ganja viloyatiga qarashli Oqtosh shahrida ziyoli oilada tug‘ildi. Uning otasi Ma‘sumbek shifokor bo‘lib, san‘at va adabiyotning qadriga yetadiga kishi edi. Uning uyida Oqtoshning eng ilg‘or va taraqqiyparvar ziyoli kishilari tez-tez yig‘ilib, adabiyotga va san‘atga doir turli mavzularda suhbat va munozaralar o‘tkazib turishar edi. Yosh Shayxzoda oilasidagi bu ma‘rifatli muhit ta‘sirida shakllandi, Pushkin, Lermontov, Shekspir, Balzak, Firdavsiy va Navoiy asarlarini o‘qib ulg‘aydi. U yoshlik yillarida ilm olishga ishtiyoqi baland bo‘lib, Boku Oliy pedagogika institutida tahsil oldi. Maqsud Shayxzoda Ozarbayjonda Sho‘ro hokimiyatining dastlabki yillaridayoq komsomol safiga ishga kirdi. Oqtosh komsomol tashkilotining eng birinchi kotibi bo‘lib ishladi.

Boshlang‘ich ma‘lumotni Oqtoshda olgan Maqsud Shayxzoda 1921-yilda Bokudagi dorulmuallimiga kirib, o‘qishni davom ettirdi. Shayxzoda 1925-yilda dorilmualliminni tamomlab, Dog‘istonda Darband va Mo‘ynanoq shaharlarida o‘qituvchilik qila boshladi. 1927-yilda uning ilk katta asari “Narimon haqida xalq masali” Bokuda chiqadigan “Maorif va madaniyat” jurnalining 3-sonida e‘lon

qilindi. Ammo Maqsud Shayxzodaning hayot yo‘li osoyishta, silliqqina kechmadi. Kichikligidan boshiga savdo tushdi. U 1927-yilda millatchilikda ayblanib, qamaldi va 3 yil surgun jazosiga hukm etildi. Jazoni o‘tash uchun 1928-yilda Toshkentga keldi. Noyob iste‘dod sohibi, 19 yoshligidayoq yuzdan ortiq mashq she‘r va manzumalar, bir pardali pyesalar bitgan Maqsud Shayxzoda Toshkentda yaxshi va insofli odamlar bilan inoqlashdi. O‘zbek tilini o‘rgandi va shu tilda badiiy asarlar yarata boshladi. Yaqin o‘n yil ichida qator she‘riy to‘plamlari nashr ettirib, el og‘ziga tushdi. “Domla Shayxzoda”, “Shayx aka” shoir va olim sifatida e‘zozlandi. Bu haqda shoir shunday so‘zlaydi:

Garchi har kishining bo‘lak baxti bor,
Garchi har o‘lkaning bir poytaxti bor.
Ammo xaritada turkiy yurtlarning ,
Bir dili, bir eli bitta vaqti bor.

Shayxzoda dastlab turli gazeta va jurnallarda ishladi, keyinchalik esa Fanlar Qo‘mitasining Til va adabiyot institutida ilmiy xodim sifatida faoliyat yuritdi. U adabiyotga yangicha nazar bilan qarar, zamonaviy she‘riyatga o‘ziga xos ovoz olib kirgan ijodkor edi. Shayxzoda o‘zbek mumtoz adabiyotini chuqur o‘rganib, ayniqsa, Alisher Navoiy ijodiy merosini ilmiy jihatdan tadqiq etdi. Uning ilmiy ishlari filologiya sohasida ham muhim o‘rin tutadi. 1935-1938 yillarda Fanlar Qo‘mitasi qoshidagi Til va adabiyot institutida ilmiy xodim sifatida ishladi. 1938-yildan umrining so‘ngiga qadar Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika institutining “O‘zbek mumtoz adabiyoti” kafedrasida dotsent lavozimida xizmat qilib, malakali kadrlar yetishtirishga o‘z hissasini qo‘shdi.

Shayxzodaning adabiy faoliyati, uning dastlabki she‘riy to‘plamlari – “O‘n she‘r”, “Undoshlarim”, “Uchinchi kitob” va “Jumhuriyat” asarlari adabiyotga o‘ziga xos ovozga ega bo‘lgan shoir kirib kelayotganidan darak berdi. Shoirning ijodi mustahkam milliy ruh, Vatanga bo‘lgan sadoqat va insoniy qadriyatlarga chuqur hurmat bilan yo‘g‘rilgan edi.

Maqsud Shahzodani 1950-yillar boshida mutlaqo asossiz ravishda qamoqqa oladilar va 25 yilga Rossiyaning Itruskdagi qamoqxonasiga surgun qiladilar. Stalin vafot etgach, tuhmat bilan nohaq ayblanganlarning ishi qayta ko‘rib chiqiladi. Shu tariqa 1955-yili ko‘pgina fidoyi ziyolilarimiz qatori Shahzoda ham oqlanib chiqdi. Lekin 5 yillik qamoqxona azoblari natijasida shoirning sog‘lig‘i juda yomonlashib qolgan edi. Shunga qaramay umrining oxirigacha ijod qilishdan to‘xtamadi.

1958-yilda Shayxzoda o‘zining mashhur “Toshkentnoma” lirik dostonini yaratdi. Ushbu doston qadimiy va ayni paytda zamonaviy Toshkent shahriga bag‘ishlangan bo‘lib, shoirning o‘z ona yurti bo‘lmish Ozarbayjondan uzoqda yashasa-da, o‘zbek xalqi madaniyatiga qanchalik chuqur singib ketganini ko‘rsatadi. U nafaqat lirik shoir, balki dramaturg sifatida ham yuksak iste‘dod sohibi bo‘lib, 1960-yilda yozgan “Mirzo

Ulug‘bek” tragediyasida buyuk o‘zbek olimi va ma’rifatparvar hukmdorining yorqin obrazini yaratdi.

Shayxzoda tarjimon sifatida ham katta ishlarni amalga oshirgan. U Pushkinning “Mis chavandoz”, Lermontovning “Kavkaz asiri”, Mayakovskiyning “Juda soz” dostonlari va ko‘plab she’rlarini o‘zbek tiliga mahorat bilan tarjima qilgan. Bundan tashqari, Shekspirning “Hamlet”, “Romeo va Julyetta” tragediyalari va sonetlarini, Nozim Hikmatning she’riy asarlarini, shuningdek, Ozarbayjon shoirlari ijodini ham tarjima qilgan. Uning tarjimalari faqat so‘zma-so‘z o‘girish bilan cheklanmay, asarlarning badiiy ruhini, estetik qiymatini saqlab qolishga qaratilgan edi.

Shayxzoda qisqa hayot kechirdi – 60 yoshga ham to‘lmay, 1967-yil 19-fevral kuni uzoq vaqt davom etgan xastalikdan so‘ng olamdan ko‘z yumdi va Toshkentning Chig‘atoy qabristoniga dafn etildi. U Ozarbayjon tuprog‘ida tug‘ilgan bo‘lsa-da, taqdir taqozosi bilan o‘zbek diyoriga kelib, bu yurtida butun borlig‘i bilan ijod qilib, xalq e’tirofiga sazovor bo‘ldi. Uning nomi o‘zbek adabiyoti tarixida abadiy saqlanib qoladi.

Xulosa: Maqsud Shayxzoda ikki xalq she’riyati cho‘qqisini egallagan shoirlardandir, balki milliy adabiyotimizning yirik namoyandalardan biri sifatida tan olinadi. O‘zbek xalqi doimo shunday ulug‘ ijodkori borligidan faxrlanadi. Shoirning asarlari, uning ma’rifiy faoliyati va tarjima merosi keyingi avlodlarga ilhom manbai bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Maqsud Shayxzoda hayoti va ijodi – O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, Toshkent, O‘zbekiston Milliy Ensiklopediya bosh tahririyati.
2. M. Qosimov. “O‘zbek adabiyoti tarixi”, Toshkent, Fan nashriyoti, 1985.
3. S. Umarov. “O‘zbek she’riyatida vatanparvarlik mavzusi”, Toshkent, 2001.
4. Shayxzodaning adabiy va tarjima asarlari – O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi fondlaridan olingan materiallar.